

O. PIOTR LISZKA CMF

TEOLOGICZNY KONTEKST INTUICJI

I. OKREŚLENIE INTUICJI

Intuicja to szczególny sposób działania umysłu ludzkiego, poprzez który dokonuje się ogólne pojmowanie osoby, rzeczy, wydarzenia, zjawiska czy jakiegokolwiek zagadnienia intelektualnego. W każdym procesie poznawczym, również w intuicji, można wyróżnić aspekt otwarcia się umysłu, aby wyjść w kierunku badanego obiektu, przeniknąć go, ogarnąć, brać w posiadanie, oraz aspekt otwarcia się na przyjmowanie informacji, na recepcję, aby informacja mogła przeniknąć w głąb umysłu i tam pozostać. Wśród wielu rodzajów intuicji w teologii szczególną rolę odgrywa intuicja intelektualna, inaczej zwana intelekcją (łac. *intellectio*, od *intellectus*). Z drugiej strony intuicja to jedna z głównych czynności intelektu, a ogólnie rzecz biorąc, jest to czynność czysto intelektualna, istotnie niezmysłowa, prosta i bezpośrednia. Jej skutkiem jest ujęcie poznawcze ogólne, ogarniające całość przedmiotu czy nawet jakiś układ przedmiotów, albo tylko cząstkowe, ograniczające się do jakiejś jednej sfery. Intelekcja pojawia się w poznaniu matematyczno-logicznym, filozoficznym i teologicznym, wszędzie tam, gdzie kończy się możliwość działania intelektu dyskursywnego.

Na ogół akt intuicji pojawia się bez jakichkolwiek przygotowań, ale może być też efektem rzetelnej pracy rozumu ludzkiego, jako jej zwieńczenie, wykraczając poza obszar danych dostarczonych w badaniu empirycznym i w logicznym dyskursie. Intuicja jest impulsem i zwieńczeniem poznania empirycznego i rozumowego-dyskursywnego. Spełnia ona rolę inspiracji, ale też pojawia się później jako ostateczny, najwyższy sposób zrozumienia. Dochodzi do najskrytszych głębi, do samej istoty rzeczy. Wzbogaca wiedzę teoretyczną, wskazuje drogę postępowania w praktyce i pozwala zachwycić się pięknem świata (porządek teoretyczny, praktyczny i pojętyczny). Pozwala poznać Boga w bezpośred-

niej, prostej percepcji. Jest to rodzaj poznania analogicznego¹. „Termin intuicja został użyty po raz pierwszy przez Wilhelma z Moerbeke w jego łacińskim przekładzie pisma Proklosa *Peri pronoias* dla oddania greckiej nazwy *epibolē*, stosowanej w epikureizmie na określenie nagłego ujęcia (*epibolē athroa*), które od czasów Filona z Aleksandrii odróżniano (początkowo w platonizmie) od poznania dyskursywnego”².

Poza intuicją racjonalną (intelekcja) jest jeszcze intuicja irracjonalna (poza-racjonalna), występująca w przeżyciach mistycznych i pojetycznych. Intelekcja może być połączona z intuicją zmysłową, ale mogą one występować też niezależnie od siebie. W psychologii mamy do czynienia z intuicją emocjonalną, natomiast w etyce i teologii moralnej z intuicją wartości³. Według św. Tomasza z Akwinu intuicja intelektualna prowadzi najpierw do zauważenia istnienia bytu lub istnienia stanów bytowych, a następnie do pojawienia się w umyśle ludzkim ich „*stricte* metafizycznej interpretacji, szukania koniecznych, uniesprzeczniających racji oraz rządzących nimi relacji wewnątrzbytowych i międzybytowych”⁴. Intuicja jest rodzajem doświadczenia, czyli jest poznaniem przedrefleksyjnym. Każde doświadczenie ludzkie w jakiś sposób ogarnia całą osobę, nie ogranicza się do intelektu, ale go też nie musi pomijać. Doświadczenie dokonuje się realnie nie tylko u osób władających świadomością, lecz również u ludzi pozbawionych świadomości, ale tym samym nie ogarnia ono wszystkich władz duchowych człowieka. Pełnia doświadczenia wymaga działania intelektu. Warstwa intelektualna stanowi rdzeń każdego doświadczenia w pełni personalnego. Jak w każdym poznaniu personalnym, również tutaj istotną rolę odgrywa pamięć. Dzięki pamięci umysł ludzki dokonuje konfrontacji wcześniejszych przeżyć oraz ich interpretacji z przeżyciem aktualnym⁵.

Człowiek może doświadczać spotkania z całością przedmiotu, z pełnym wymiarem wydarzenia, jest osobą w pełni integralną, ale może też doświadczyć spotkania z jakimś fragmentem, z jakimś elementem ulotnym, ledwo dostrzegalnym, nieuchwytnym dla logicznego dyskursu. Jakość postrzeganego przedmiotu wywołująca doświadczenie estetyczne jest nieokreślona, trudna do uchwycenia, niemożliwa do precyzyjnego wyrażenia za pomocą słów i konstrukcji myślowych stosowanych w naukach. Poznanie intuicyjne występujące w doświadczeniu religijnym oraz estetycznym wywołuje emocje, które Roman Ingarden porównuje

¹ Por. W. CHUDY, *Intelekcja* (hasło), w: S. WIELGUS (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997 [dalej: EK VII], kol. 336-337.

² K. KŁYSIAK, *Intuicja*. I. *W psychologii* (hasło), w: EK VII, kol. 402.

³ Por. tenże, *Intuicja*. II. *W filozofii* (hasło), w: EK VII, kol. 403.

⁴ J. TUPIKOWSKI, *Relacje między Bogiem a światem w ujęciu św. Tomasza z Akwinu u A.N. Whiteheada*, Lublin 1999, [praca doktorska, mps], s. 45.

⁵ Por. A. PODSIAD, *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Warszawa 2001, s. 409.

ze stanem podniecenia i fascynacji. Poznanie intuicyjne zdecydowanie bardziej niż poznanie dyskursywne powoduje pojawienie się stanów emocjonalnych⁶.

Podobnie jak indukcja, intuicja dokonuje się według schematu analogii. Inny jest natomiast rodzaj zaangażowania intelektu, nie ma tu wyraźniej decyzji i dążenia rozumu do prawdy według ściśle określonych, świadomie podejmowanych reguł, ale ogólny schemat kierowania się umysłu ku prawdzie jest ten sam. W poznaniu dyskursywnym działają różne typy analogii, które zarysowują się również w poznaniu przednaukowym. Odkrywanie (heureza) prawdy za pomocą intuicji dokonuje się według tych samych schematów. Energia poznawcza, zwana intuicją, zmierza do odkrycia prawdy drogą wyznaczoną przez schematy dyskursywne, chociaż nie musi zachodzić uświadomienie sobie tego faktu przez człowieka. Intuicja może niekiedy doprowadzić również do odkrycia i uświadomienia sobie tych schematów przez podmiot poznający. Również w analogii nie zawsze wszystkie elementy są precyzyjnie ustalone wysiłkiem rozumowego dyskursu, często są odczuwane tylko intuicyjnie. Nawet wtedy gdy wszystkie dostępne elementy analogii są ściśle sprecyzowane, to i tak brakujący element nie wynika z nich na zasadzie reguł logiki, lecz jest dostępny jedynie poprzez intuicję. Decydujący krok metodologiczny w analogii stawia się na zasadzie intuicji. Podsumowując, z jednej strony intuicja realizuje się w schematach typowych dla analogii, z drugiej zaś analogia nie jest możliwa bez etapu poznania intuicyjnego. Ze względu na ten jeden decydujący element, dokonywany za pomocą intuicji, nawet najbardziej sprecyzowana analogia jest zawodna. Tym bardziej zawodne jest poznanie oparte jedynie na intuicji. Inaczej mówiąc, każde poznanie zawierające w sobie element intuicji jest w tym zakresie zawodne. Pomimo to bez intuicji nie może się obejść żadna dziedzina życia ludzkiego, w tym również nauka⁷.

Intuicja nieświadoma była przedmiotem zainteresowania badawczego wielu myślicieli. Jedni zwracali uwagę na intuicję zmysłową (D. Hume, B. Russell), inni zajmowali się intuicyjnym charakterem języka (L. Wittgenstein, G. Ryle). Nawet najbardziej konsekwentny dyskurs, tworzony według ściśle ustalonych reguł, stosuje słowa, które nie są sprecyzowane w sposób absolutny, lecz zawierają w sobie sporą dozę nieokreśloności, a ich treść przyjmuje się raczej intuicyjnie. Niemniej intuicję uznaje się za „główny czynnik postępu w nauce, zwłaszcza w formułowaniu hipotez naukowych czy nowych paradygmatów”⁸. W publikacjach teologicznych charakterystycznym przykładem stosowania terminu w sposób intuicyjny jest czas. Na ogół termin ten jest używany bez podania definicji. Okazuje się, że milcząco zakłada się definicję przyjmowaną

⁶ Por. R. INGARDEN, *Studia z estetyki*, Warszawa 1957, s. 123; M. KRUPA, *Duch i litera. Liryczna ekspresja mistycznej drogi św. Jana od Krzyża w przekładach polskich*, Wrocław 2006, [praca doktorska, mps], s. 38.

⁷ Por. A. KRĄPIEC, *Analogia* (hasło), w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 1, Lublin 2000, kol. 217.

⁸ W. CHUDY, *Intuicja*. II, art. cyt., kol. 405.

w starożytności, bez uwzględnienia definicji aktualnych w naukach przyrodniczych i bez uwzględniania dokonań tych nauk. Często termin ten jest stosowany bez nadawania mu jakiegokolwiek znaczenia, jako przypadkowe słowo użyte po to, aby wypowiedzieć coś, co z czasem nie ma nic wspólnego⁹.

Ważnym zagadnieniem jest relacja pomiędzy intuicją i poznaniem rozumowym, dyskursywnym. Intuicja nie musi być irracjonalna, jest taka jedynie wtedy, gdy w ogóle odrzuca poznanie rozumowe, ale to nie jest wpisane w definicję intuicji, lecz zależy jedynie od decyzji poznającego. Z intuicji nie rezygnuje żadna nauka. W tym kontekście można zauważyć trzy stopnie intuicji: poprzedzającą dyskurs, współdziałającą z nim oraz pojawiającą się w sytuacji, gdy rozum osiąga swoje granice. Wtedy nie jest czymś działającym obok rozumu czy przeciwko niemu, lecz ponad nim (ponadracjonalizm). Wszystko to odnosi się do zagadnienia poznawania Boga. Na współdziałanie poznania rozumowego oraz intuicyjnego wskazywał dobitnie Romano Guardini. O bezpośrednim odczuwaniu Ducha Bożego przez ducha ludzkiego mówili Henri de Lubac oraz Jean Lacroix. Według Guardiniego: „Poznanie rozumowe Boga jest poprawne i wiodące, ale dosyć martwe; żywe poznanie religijne występuje w diadycznym napięciu poznania rozumowego i intuicyjnego w oglądzie integralnym (*die integrale Anschauung*) o charakterze ponadracjonalnym (*überraional*)”¹⁰.

W chrześcijaństwie intuicja spełnia wielką rolę, ale równie doniosłą rolę spełnia poznanie rozumowe. Dlatego irracjonalizm nie jest uznawany za postawę słuszną, jest wręcz wyraźnie zwalczany. Szczytowym aktem walki z irracjonalizmem jest potępienie fideizmu przez I Sobór Watykański. Fideizm jest uznawany za formę agnostycyzmu, ponieważ przenosi całkowicie kwestię wiary w Boga na płaszczyznę emocjonalno-wolitywną, co zazwyczaj kończy się faktycznie ateizmem. Ludzie określający siebie jako agnostyków powinni mówić: „przyjmuję Boga intuicyjnie, uczuciem i wolą, choć rozumem nie mogę dowieść Jego istnienia”. Tymczasem mówią: „jestem agnostykiem, ale skoro nie mogę dowieść rozumem istnienia Boga, to znaczy że Boga nie ma”. W historii chrześcijaństwa irracjonalizm pojawiał się nie jako wróg rozumu, lecz jako przekonanie o konieczności wychodzenia wiary ponad poziom rozumu. Marian Rusecki wskazuje na swoisty irracjonalizm u apologetów wczesnochrześcijańskich, którzy wykazywali wyższość wiary religijnej nad myślą pogańską. Ostatecznie jednak nie chcieli oni walczyć przeciwko rozumowi, a raczej ukazywali jego niedostatek i słabość w obliczu prawd objawionych. Konieczność stosowania zasad rozumu apologetci dostrzegali wyraźnie w konfrontacji z gnozą, czyli postawą uznającą, że człowiek otrzymuje prawdę objawioną przez momentalne olśnienie, a nie przez trud badania pism objawionych i pracę rozumu ludzkiego. Obrona doktryny chrześcijańskiej w jej całości nie jest możliwa bez odniesienia się do filozofii i bez rozwijania poznania racjonalnego.

⁹ Zob. P. LISZKA, *Wpływ nauki o czasie na refleksję teologiczną*, Wrocław 1992.

¹⁰ Por. Cz.S. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka*, t. 1, Lublin 1999, s. 115.

Obok teologii racjonalnej istniał jednak zawsze nurt teologii apofatycznej, ujmujący istotę Bożą poprzez poznanie intuicyjno-egzystencjalne oraz kontemplacyjno-mistyczne¹¹.

Stosowanie intuicji bez korygowania wyników poznania zgodnie z zasadami logiki jest charakterystyczny dla ezoteryzmu. Ezoteryzm nie jest poznaniem otwartym na wszystkich, lecz ogranicza się do wybranej grupy wtajemniczonych, którzy wnikają aż do dna tajemnicy rzeczy, nauk, a nawet całej rzeczywistości. Wyznawcy ezoteryzmu uznają siebie za wyższych od całej reszty – ignorantów. Ich wiedza jest hermetyczna, zamknięta, dlatego ezoteryzm staje się bardzo często hermetyzmem i teozofią. Tymczasem chrześcijaństwo ze swoim Objawieniem jest otwarte na wszystkich ludzi. Teologia stara się przyjąć i zrozumieć Objawienie ze świadomością ograniczeń ludzkiego rozumu, ale jednocześnie bardzo go ceni. Natomiast teozofia poznaje Boga nie tyle rozumem, co raczej intuicyjnie, mistycznie, wchodząc z Bogiem w kontakt bezpośredni, bez żadnych ograniczeń, dążąc do zawładnięcia Bogiem lub nawet do utożsamienia się z Nim. Chrześcijaństwo zawiera w sobie pewien aspekt ezoteryzmu, ale tylko w tym sensie, że wiedza objawiona jest ukryta tylko dla niewierzących, dla tych, którzy nie chcą uwierzyć. Bez wiary pozostaje tylko pusta ideologia. Bez wiary jako postawy, czyli bez posłuszeństwa, bez ufego otwarcia na dar człowiek pyszny, zadufany w swoje możliwości (rozumowe czy też mistyczne) nie dochodzi do Boga, lecz do swoich wyobrażeń i odczuć, albo nawet zostaje owładnięty przez złego ducha. Z tego względu w zasadzie chrześcijaństwo jest egzoteryczne, czyli jawne, otwarcie kontynuuje historię Jezusa¹².

II. STRUKTURA INTUICJI JAKO PROCESU POZNAWCZEGO

Intelekt ludzki ujmuje za pomocą intuicji przedmioty o wysokim stopniu abstrakcji. Również operacje dyskursywne rozumu ludzkiego są prowokowane przez impuls pochodzący ze strony intuicji, która jednocześnie rozwiesza ledwo uchwytne pomosty pomiędzy podmiotem a badanym obiektem. Wskutek tego tworzony przez rozumowanie abstrakcyjny model pojęciowy w niektórych elementach, a także w swej całości, jest mniej lub bardziej intuicyjny. Nawet najbardziej racjonalny model teoretyczny zawiera w sobie jakieś elementy intuicji. Z tego względu intuicja ma zasadnicze znaczenie w fenomenologii, zajmującej się odczytywaniem treści, które rzecz sama z siebie objawia na zewnątrz. Cechą zasadniczą fenomenologii jest unikanie sztywnych procedur odczytywania, konstruowanych ściśle według praw logiki, oraz podkreślanie żywego zaangażowania podmiotu w odczytywanie istoty przedmiotu. Wszystko to wiąże się

¹¹ Por. M. RUSECKI, *Irracjonalizm*. IV. *W teologii* (hasło), w: EK VII, kol. 494.

¹² Por. X. PIKAZA, *Esoterismo* (hasło), w: X. PIKAZA, N. SILANES (red.), *El Dios Cristiano*. *Diccionario teológico*, Salamanca 1992, s. 452.

z otwartością na działanie intuicji. Wyraźnym przykładem tego rodzaju poglądów jest matematyk i filozof francuski René Thom. Zaproponował on oryginalną hermeneutykę, która między innymi fenomenami pozwala zrozumieć również fenomen życia. Jest to teoria katastrof. Gdy określony proces rozwoju osiągnie swój szczyt, swój poziom krytyczny, znika jego dotychczasowa postać i pojawia się postać nowa: samolot przełamuje barierę dźwięku, pąk rozwija się w pełny kwiat. Sytuacje te znajdują się poza możliwościami działania ludzkiej logiki. Dotarcie do tych sytuacji wymaga stosowania intuicji. Thom uznawał istnienie analogii fenomenów nieożywionych do fenomenów organizmów żywych. Każda analogia jako taka ma sobie element intuicji, tym bardziej analogia obejmująca tak odległe od siebie sfery rzeczywistości¹³.

Najbardziej abstrakcyjna nauka, jaką jest królowa nauk – matematyka, uważa intuicję za metodę własną, niezbywalną. Nawet w warstwie odchodzącej od intuicji w sposób zdecydowany, czyli w rozumowaniu dedukcyjnym, intuicja przypomina, że nie można się bez niej obejść. Matematycy najbardziej szczytą się zwięzłością, elegancją, pięknem zapisu, tymczasem te właściwości mogą być określane jedynie poprzez intuicję. „Racjonalność zakłada umiejętność oceny takich jakości, jak prostota i naturalność wyjaśnienia, których nie sposób scharakteryzować całkowicie i apriorycznie i które muszą być rozpoznane na drodze intuicyjnej”¹⁴. Nie ma też norm pozwalających określić poziom racjonalności, można to ocenić jedynie za pomocą intuicji¹⁵.

Intuicja jest jedyną metodą pozwalającą dotrzeć do istoty rzeczy. Poznanie intuicyjne jest analogiczne, nieprecyzyjne, niejasne; ogląd istoty rzeczy nie może być inny. Podmiot z trudnością poznaje sam siebie. Jeszcze większa niejasność i większa możliwość błędu pojawia się na etapie sądu dotyczącego czegoś, co wykracza poza podmiot¹⁶. Spostrzeżenie to wykorzystuje nurt myśli zwany personalizmem, coraz bardziej znaczący w teologii. Personalizm dąży do tworzenia integralnych metod poznawczych, pozwalających w sposób spójny dotrzeć do wszystkich warstw rzeczywistości i ująć je również w sposób integralny. Dlatego łączy poznanie racjonalno-intelektualne z poznaniem intuicyjnym, przeżyciowym i egzystencjalnym¹⁷.

Przyrodnicy wyobrażają sobie, że w przyszłości dokona się całkowita matematyzacja wszelkich możliwych dziedzin wiedzy. Wiadomo jednak, że jest to możliwe tylko w jakimś ograniczonym stopniu. Nie można ogarnąć wszystkich

¹³ Por. A. GUTBERLET, *Vida personal y vida biológica: continuidad o separación*, Alpha Omega 6(2003)1, s. 117.

¹⁴ J. POLKINGHORNE, *Rozum i rzeczywistość*, tłum. P. Tomaszek, Kraków 1995.

¹⁵ Por. R. LIBERKOWSKI, *Intuicja genezy matematyki. Przyczynek do implikacji idealizmu: Platon – Kant*, w: E. PIOTROWSKA, D. SOBCZYŃSKA (red.), *Między matematyką a przyrodoznawstwem*, Poznań 1999, s. 52.

¹⁶ Por. M. CRUZ HERNANDEZ, *Historia del pensamiento en Al-Andalus*, t. 2, Biblioteca de la Cultura Andaluza, Sevilla 1985, s. 75.

¹⁷ CZ.S. BARTNIK, *Historia i myśl*, Lublin 1995, s. 35.

warstw życia ludzkiego za pomocą formuł matematycznych czy nawet w jakikolwiek inny racjonalny sposób. Rozum ludzki potrafi o wszystkim coś powiedzieć, jednak nie potrafi wszystkiego poznać w sposób adekwatny. Fundamentalne pytanie dotyczy tego, czy myśl ludzka zdołała już wszystko ogarnąć, czy epistemologia nie ma już niczego nowego do odkrycia. Czy ludzkie uczucia są niepoznawalne, czy w ogóle ich nie ma, a jest tylko to, co zostało wyrażone matematycznie? Czy za słowami mówiącymi o uczuciach nic się nie kryje, oprócz kośca logicznych schematów? Przecież nawet przewidywania dotyczące rozwoju różnych nauk oparte są w zasadzie na intuicji. Tymczasem w umyśle ludzkim pojawia się wiele sposobów myślenia i poznawania, które zdecydowanie wychodzą poza matematykę. Okazuje się, że „ustalenia nauk kognitywnych sugerują, że umysł ludzki operuje logiką «miękką», opartą na nieoczekiwanych skojarzeniach, metaforyce języka i grze wyobraźni”¹⁸. Skoro tak niewiele wiemy o funkcjonowaniu umysłu, to tym mniej wiemy o relacji i współdziałaniu intelektu z uczuciami. Z jednej strony prawdziwe poznanie intuicyjne ograniczane jest do intelektu, z drugiej zaś człowiek ciągle próbuje zerwać z rozumowaniem i poprzestać tylko na doświadczeniu uczuciowym. Czy istnieje możliwość ujęcia integralnego, jednoczącego obie sfery bez naruszenia ich autonomii? Istnienie i działanie uczuć nie jest sprzeczne z rozumem, nie jest irracjonalne. Tak uważa wielu myślicieli, zwłaszcza przyjmujących istnienie bytu transcendentnego, który kontaktuje się z ludźmi nie tylko w sferze intelektu, lecz w całości wyposażenia osoby ludzkiej. Czy jednak samo uznanie niesprzeczności nadaje uczuciom rangę epistemologiczną? Z pewnością tak nie jest¹⁹. Ciągłe słuszne jest pytanie: Czy próba pogodzenia Aten z Jerozolimą, czyli filozofii z wiarą biblijną, musi być skazana na niepowodzenie? W teologii dochodzi do tego jeszcze inne pytanie: Czy intelektualna recepcja treści Objawienia należy do wiary, czy jest poza nią?²⁰

III. INTUICJA W MATEMATYCE – INTUICJONIZM

Najbardziej znanym myślicielem intuicjonistą jest Platon. Poznawał on idee za pomocą intuicji intelektualnej. Plotyn traktował intuicję nie jako aktywność intelektu, lecz jako bierną kontemplację. Dostrzegamy tu dwa aspekty intuicji: aktywność skierowaną ku poznawanej rzeczy oraz otwartość na recepcję informacji dostarczanych przez badaną rzecz. Św. Augustyn kontynuował linię Plotyna, rozumiejąc intuicje jako poznanie Absolutu przez iluminację. Przedmiotem poznania intuicyjnego u św. Tomasza z Akwinu były „pierwsze zasady” bytu i myśli. Św. Bonawentura mówił o kointuicji, która jest współoglądem

¹⁸ E. PIOTROWSKA, D. SOBCZYŃSKA, *Przedmowa*, w: też (red.), *Między matematyką...*, dz. cyt., s. 12.

¹⁹ Por. A. STĘPIEŃ, *Irracjonalizm. I. Rodzaje. II. W filozofii* (hasło), w: EK VII, kol. 491.

²⁰ Por. tamże, kol. 492.

Boga jako Stworzyciela świata²¹. Wybitnymi intuicjonistami byli J.H. Newman, S.A. Kierkegaard i G. Marcel. Do koncepcji kointuicji św. Bonawentury nawiązali L. Mascall i M. Pontifex, mówiąc o intuicyjnym poznawaniu przez człowieka Boga jako sprawczej przyczyny świata, na podstawie poznawania siebie oraz świata jako skutku aktu stwórczego. Trzeba odróżnić działanie intuicji w filozofii Boga, poszukującej argumentów za Jego istnieniem, od intuicji w wierze, czyli w akcie recepcji Objawienia. Integralne rozumienie intuicji podkreśla nurt personalizmu (G. Marcel, M. Buber, F. Cayré). Szczególnie kontrowersyjne dla klasycznej metafizyki jest uznanie wartości poznawczej – dzięki intuicji – ludzkich emocji (J. Hessen). Grozi ono sentymentalizmem i fideizmem lub kryptofideizmem (P.D. Huet, H. Jacobi, F. Schleiermacher, R. Otto). Intuicjonizm skrajny prowadzi do panteizmu²².

W dziejach najnowszych znaczenie intuicji podkreślali: J. Maritain, M. Scheler, R. Ingarden, a w sposób najbardziej personalny i dojrzały Karol Wojtyła²³. H. Bergson nadał pojęciu intuicji wyraźny walor irracjonalny i przeciwstawił go poznaniu intelektualnemu. Zwrócił uwagę na aspekt egzystencjalny. Według niego jest ona „nieaktowym współprzeżywaniem rzeczywistości w jego dynamicznej istocie”. Trzeba jednak zadać pytanie: czy możliwe jest współprzeżywanie personalne rzeczywistości bez zaangażowania intelektu? Bezpośredniość i naoczność są cechami intuicji i z tego względu cenil tę metodę B. Husserl. Wyraźnie na rolę emocji w intuicji wskazał M. Scheler. Intuicjoniści zajmowali się nie tylko kwestią wartości poznawczych intuicji, lecz również wskazaniem dziedzin, w których jest ona możliwa, a następnie skuteczna i owocna. Termin ten „został po raz pierwszy użyty około połowy XIX wieku w odniesieniu do dokonań późnych myślicieli szkockiej szkoły filozofii zdrowego rozsądku i eklektyzmu francuskiego²⁴. W wieku XX wyróżnia się szczególnie intuicjonizm jako nurt matematyki, który należy do szerszego nurtu konstruktywizmu. Zatarta zostaje granica między matematyką i filozofią matematyki (L.E.J. Brouwer, A. Heyting, A.S. Troelstra). Wyraźnie powiązanie matematyki z kantyzmem wykazują: P. Natorp i L. Kronecker oraz H. Poincaré, a także paryska szkoła intuicjonistyczna (R.L. Baire, E. Borel, H.L. Lebesgue), w Niemczech H. Weyl, a w Polsce S. Jaśkowski²⁵. Obok intuicjonizmu w ra-

²¹ Por. S. KOWALCZYK, *Intuicjonizm*. III. *W filozofii religii*. 2. *Dzieje i interpretacja* (hasło), w: EK VIII, kol. 408.

²² Por. tamże, k. 409.

²³ Por. R. BUTTIGLIONE, *Myśl Karola Wojtyły* (oryg. wł. *Il pensiero di Karol Wojtyła*), tłum. J. Merecki, Lublin 1996, s. 73.

²⁴ „Wyróżnia się 4 typy intuicji – 2 pierwsze wyznaczone są rozwiązaniami filozofów anglosaskich (G.E. Moore, W.D. Ross, H.A. Prichard) i fenomenologów (M. Scheler, D. von Hildebrand, R. Ingarden), 2 ostatnie, powstałe na gruncie polskim, określane są jako intuicjonizm empiryczny (T. Czeżowski) oraz personalistyczny (K. Wojtyła, T. Styczeń)”, A. BRONK, A. ZMORZANKA, *Intuicjonizm*. I. *W etyce* (hasło), w: EK VII, kol. 406.

²⁵ Zob. tamże, k. 410.

mach filozofii matematyki w XX wieku znajdują swoje miejsce również logicyzm i formalizm²⁶.

Działanie intuicji nie jest uchwytny ani co do czasu, ani co do intensywności i jakości. Bywa, że pojawia się nagle u różnych osób, ale niektórzy ludzie są w tym względzie bardziej obdarowani albo też wyćwiczyli ją w sobie jako trwałą sprawność. Intuicja potrzebna jest do odkrywania nowych prawd, ale również do wyłowienia z wielkiej liczby publikacji informacji najważniejszych oraz dokonania ich selekcji. Tego rodzaju intuicji nabywa się wraz z ogólnym doskonaleniem zawodowym, obejmującym nie tylko metody badawcze, lecz również znaczny zasób wiedzy²⁷.

Ogarnięcie całości wiedzy danej dyscypliny naukowej nie jest możliwe z kilku względów. Jednym z czynników jest wielka ilość nagromadzonych informacji. Nie mniej ważnym czynnikiem jest też ich niepełność, ponieważ ciągle gromadzone są nowe informacje. Nie jest też możliwe przewidzenie przyszłych odkryć. W tym zakresie intuicja pozostaje jedynym sposobem mówienia czegokolwiek, okazuje się, że jest bardzo użyteczna. Również w obszarze istniejącej już wiedzy część to twierdzenia udowodnione, a część to tylko konstrukcje matematyczne mające wartość hipotetyczną. Również w rozumieniu nauki jako aktywności intuicja zawsze towarzyszy poczynaniom rozumu ludzkiego. Dowodzenie matematyczne dokonuje się w czasie, w tym sensie, że intuicja wyprzedza poszczególne kroki dedukcji. Wybór jednego spośród wielu możliwych wariantów dalszego rozumowania oparty jest wyłącznie na intuicji²⁸.

Motyw zwalczania intuicjonizmu w matematyce nie zawsze wynikał z chęci pozostania w sztywnych ramach reguł. Niektórzy przeciwnicy intuicjonizmu argumentowali, że zacierza on piękno operacji matematycznych, ich niespotykaną poza matematyką estetykę (M. Polanyi, D. Hilbert). Polanyi stwierdził, że matematyka jest po prostu interesująca, Hilbert zachwycał się jej pięknem²⁹.

IV. FUNKCJONOWANIE INTUICJI W LITERATURZE PIĘKNEJ

Literaturoznawstwo definiuje intuicję jako swoiste olśnienie, które może pojawić się nagle, niespodziewanie, ale zazwyczaj pojawia się po niekiedy dość długiej inkubacji, jako wynik poszukiwań i zastanawiania się. Dzięki niej rodzą się wspaniałe opisy, poetyckie wersety, ale również całość dzieła otrzymuje swój sens w swojej formie literackiej i nie do końca uchwytny gamie nagromadzonego piękna. Intuicja kształtuje stosowany w dziele literackim język, prze-

²⁶ R. MURAWSKI, *Filozofia matematyki. Zarys dziejów*, Warszawa 1995, s. 81.

²⁷ Por. D. SOBCZYŃSKA, *O naukomelii, jej zastosowaniach do chemii i wnioskach dla filozofii nauki*, w: E. PIOTROWSKA, D. SOBCZYŃSKA (red.), *Między matematyką...*, dz. cyt., s. 253.

²⁸ Por. R. MOLSKI, *O filozoficznych źródłach matematycznej teorii kategorii*, w: tamże, s. 77.

²⁹ Por. E.P. WIGNER, *Niepojęta skuteczność matematyki w naukach przyrodniczych*, *Zagadnienia Filozoficzne w Nauce* 13(1991), s. 8.

kształcając w dzieło literackie materiały uzyskane z przeżyć i przemyśleń własnych lub obcych. Intuicja literacka obejmuje dwie zasadnicze fazy: wpływa na recepcję treści, a następnie na przekazanie jej w formie dzieła literackiego³⁰. Pisarz biblijny otrzymuje dar natchnienia biblijnego, który jest łaską wzmacniającą jego zdolności naturalne. Charyzmat ten wpływa nie tylko na działanie rozumu ludzkiego, ale umacnia też jego intuicję wrodzoną i nabytą.

Szczególną rolę intuicja odgrywa w teologii literackiej, zarówno w teologii tworzonej w formie literatury pięknej, jak i w odczytywaniu treści teologicznych z tekstów literackich³¹. Intuicja literacka najczęściej bywa prosta, bezpośrednia, bezobrazowa, lecz może też być ubrana w szatę wyobraźni. Dotyczy to nie tylko etapu oglądu treści i jej literackiego kształtowania, lecz również etapu interpretacji tekstu, który zresztą może być traktowany jako powtórzenie etapu wstępnego, już na wyższym stopniu. Dla pisarza źródłem jest nie tylko otaczająca rzeczywistość, ale także dzieła napisane wcześniej. Każda interpretacja dokonuje „przesunięcia możliwości semantycznych znaku”, a nawet może być traktowana jako „wtórne stwarzanie”. Ważną rolę intuicja odgrywa w konstruowaniu przypowieści (zwłaszcza chodzi tu o przypowieści Jezusowe) i alegorii³². Symbolika poetycka tworzona i odczytywana za pomocą intuicji zawiera w sobie ukrytą informację ontyczną, którą można określić jako „metafizyczność poezji”. Metafizyka poetycka oparta jest na uczuciu i wyobraźni (przykładem są rozprawy osiemnastowiecznego historiozofa Giambattisty Vico)³³. Analogiczna do inspiracji poetyckiej intuicja mistyczna wynikała ze wzbogacenia predyspozycji naturalnych łaską natchnienia mistycznego, które bywa określane jako „entuzjazm” (*enthousiasmós*; termin *entheos* oznacza «ubóstwiony»)³⁴.

Intuicja poetycka pojawia się nagle, wraz z natchnieniem. Natchnienie jest impulsem, inspiracją, motorem procesu poznawczego, w którym intuicja odgrywa istotną rolę. Od początku do końca jest tajemnicza. Intuicja jest niedostępna dla rozumu ludzkiego, nie da się jej uzasadnić, poznać ani zrozumieć. W jakiejś mierze jest to możliwe w przypadku intuicji intelektualnej, niedostępne w przypadku intencji poetyckiej, a zupełnie niemożliwe w przypadku intuicji religijnej, gdyż automatycznie oznaczałoby to zrozumienie istoty Boga. Każde doświadczenie religijne zawsze jest relacją osobową, a tym bardziej doświadczenie chrześcijańskie. Teologia chrześcijańska wszelkie zagadnienia wyjaśnia w świetle tajemnicy Boga Trójjedynego³⁵. Ostatecznie źródłem intu-

³⁰ Por. P. LEKS, „Słowo Twoje jest prawdą”... Charyzmat natchnienia biblijnego, Katowice 1997, s. 166.

³¹ Por. T. SINKO, *Literatura grecka*, t. 1, Kraków 1931, s. 134; W. TATARKIEWICZ, *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa 1982³, s. 103; A. DUNAJSKI, *Norwid – teolog?*, cz. 1, Przegląd Powszechny 5(1982), s. 156, za: J. SZYMIK, *Teologia na początku wieku*, Katowice – Ząbki 2001, s. 332.

³² R. MURRAY, *J.R.R. Tolkien i sztuka przypowieści*, w: J. PARCE (red.), *Tolkien. Księga pamiątkowa. Studia o spuściźnie literackiej*, tłum. J. Kokot, Poznań 2003, s. 56.

³³ Por. J. SOCHOŃ, *U drzwi Godot. Szkice o poezji, filozofii i teologii*, Warszawa 1995, s. 117.

³⁴ Zob. M. KRUPA, *Duch i litera...*, dz. cyt., s. 39.

³⁵ Por. R. WELLEK, A. WARREN, *Teoria literatury*, Warszawa 1976, s. 108.

icji jest podmiot rozumiany jako osoba, z całym jej bogactwem (pięć warstw refleksji personalistycznej: substancja, relacja, właściwości wewnętrzne i zewnętrzne oraz działanie). Umberto Eco zwraca uwagę na warstwę relacyjną, w której intuicja wynika z „pro-tencji” osoby, czyli nachylenia ku rzeczywistości zewnętrznej, zwłaszcza ku innym osobom³⁶. W tym nachyleniu uczestniczą wszystkie właściwości wewnętrzne, integralnie ze sobą zespolone i w taki sam sposób otwarte, przyciągane przez innych i przyciągające innych. Myślenie personalistyczne wymaga wyjścia poza element intelektualny i uwzględnienia również woli oraz uczuć. Poznanie personalne jest procesem dynamicznym, przechodzi od intuicji do wyjaśniania, aby utworzyć podłoże do zaistnienia kolejnej intuicji. W ten sposób działa refleksja teologiczna. Punktem wyjścia jest wiara, która jest wyjaśniana, aby ją pogłębić, umocnić, wprowadzić na wyższy stopień. Teologia łączy w ten sposób wątek odtwórczy, odczytujący treść Objawienia, oraz wątek twórczy, badający bogactwo interpretacji powstałej w umyśle ludzkim. Ponieważ wiara jest czynem człowieka, jej moc zależy nie tylko od łaski Bożej, lecz również od poznawczej aktywności człowieka, w której intuicja zajmuje poczesne miejsce. Przeżyty intuicji wiary nie są częste, wplatają się w nurt zwyczajnej codzienności, w której zazwyczaj najważniejszą rolę odkrywa po prostu zdrowy rozsądek³⁷.

Intuicja poetycka jest śladem oraz miejscem rozwijania się epifanicznej intuicji mistycznej. Poezja i w ogóle sztuka adekwatnie manifestuje doznane przez mistyka doświadczenie spotkania z Bogiem. Sztuka już sama z siebie przenosi człowieka w inny wymiar, dlatego jest dobrym sposobem zapisu, przenoszącym odbiorcę w dokładnie tę sytuację transcendentną, którą autor przeżył i zapisał³⁸. Intuicja religijno-mistyczna przewyższa istotnie intuicję poetycką, nie ma tu już jakiegoś ogólnego *sacrum* czy *numinosum*, lecz jest obecny ktoś: Osoba Boska będąca w ścisłej relacji z pozostałymi dwiema Osobami. Doświadczenie poetyckie spełnia wobec spotkania człowieka z Bogiem rolę przygotowującą i wspomagającą. W stosunku do teologii jest ono przedorzeczeniowe (*praepredicative*)³⁹.

Z drugiej strony poezja zawiera w sobie intuicję filozoficzną. Dlatego jest dobrym pomostem pomiędzy filozofią i teologią dyskursywną a doświadczeniem mistycznym. Misjonarz Klaretyn z Granady, Isidro Muñoz Triguero CMF, napisał artykuł na temat dialektyki lirycznej i symbolizmu pisarza argentyńskiego z połowy XX wieku, Antonia Machado, ukazując współbrzmienie (jed-

³⁶ U. ECO, *Dzieło otwarte. Forma i nieokreśloność w poetykach współczesnych*, tłum. J. Galszka, L. Eustachiewicz, A. Kreisberg, M. Olesiuk, Warszawa 1994, s. 47.

³⁷ Por. J. MARITAIN, *Intuicja twórcza i poznanie poetyckie*, w: G. BRAZZOLA I IN., *Aktualność świętego Tomasza*, tłum. L. Rutowska, Warszawa 1975, s. 317-318; M. KRUPA, *Duch i literatura...*, dz. cyt., s. 40.

³⁸ Zob. W. STRÓŻEWSKI, *O możliwości sacrum w sztuce*, w: N. CIEŚLIŃSKA (red.), *Sacrum i sztuka*, Kraków 1989, s. 23-38.

³⁹ Por. W. SŁOMKA, *Pierwotne – zwykle doświadczenie religijne*, w: tenże (red.), *Bóg i człowiek w doświadczeniu religijnym*, Lublin 1986, s. 83.

ność i różnice) intuicji jako metody teologicznej⁴⁰. W poezji religijnej dialektyka liryczna przechodzi w dialektykę religijną, objawiającą pełnię Bożej miłości. Intuicja wiary przemienia się dialektycznie w „negację intuicji”, czyli w pewność realności⁴¹. W ten sposób intuicja wiary jest oczyszczana z wierzeń błędnych i ograniczonych, ze sformułowań nieadekwatnych⁴². Symbolika poezji A. Machado jest personalistyczna. Osoba ludzka znajduje swoje miejsce w samym centrum poezji.

Intuicja teologiczna sztuki staje się skarbem Kościoła. Historyk sztuki odczytujący ją powinien mieć „intuicję syntetyczną”. Z jednej strony pozwala ona odczytać całość dzieła sztuki w sposób harmonijny, integralny, a z drugiej umożliwia interpretację całościową, integralną⁴³. Personalistyczny charakter intuicji, pozwalający na właściwą percepcję oraz odpowiednią interpretację, jest wyraźnie widoczny w muzyce⁴⁴. Maksimum natężenia intuicji pojawia się w związku z ikonami. Wielkie natężenie intuicji mają również teksty (ikonalne) mistyków chrześcijaństwa wschodniego. Wyjaśnia to Wacław Hryniewicz, pisząc o teologii Cyryla Turowskiego, przedstawiciela ikonanej literatury dawnej Rusi: „Niektóre fragmenty tekstu Cyryla mają wręcz charakter słownej ikony. Obraz naszkicowany słowami jest tak plastyczny i bliski, iż daje wrażenie bezpośredniego widzenia samego faktu”⁴⁵.

V. PSYCHOLOGIA

Przedmiotem poznania psychologicznego jest psychika, różnie rozumiana w zależności od światopoglądu. Franciszek Brentano w XIX wieku wyraźnie odróżnił introspekcję od percepcji wewnętrznej (intuicja). Introspekcja jest podejmowana przez świadomą decyzję, jest dokonywana według wszelkich prawideł metodologicznych stosowanych w naukach psychologicznych, zmierza do jasno sprecyzowanego celu. Intuicja pojawia się nagle, nie jest sterowana, jej mechanizm działania nie jest znany, przebiega samoczynnie, a skutek jej jest niespodzianką⁴⁶. Podmiotem poznania intuicyjnego jest cała psychika, a nie tylko intelekt. Roman Ingarden utworzył w tym kontekście termin „intuicja przeżywania”⁴⁷. „W psychologii intuicja to nagle i całościowe (nieanalityczne)

⁴⁰ Zob. I. MUÑOZ TRIGUERO, *Dialéctica lírica y simbolismo en A. Machado como método teológico*, Actas del I Symposium de Teología Histórica (29-31 V 1980), Valencia 1981, s. 387.

⁴¹ Por. tamże, s. 389.

⁴² Por. tamże, s. 390.

⁴³ Por. R. KASPEROWICZ, *Ikonologia* (hasło), w: EK VII, kol. 16.

⁴⁴ Por. B. POCIEJ, *Czy możliwy jest w muzyce mistycyzm?*, w: J. PIKULIK (red.), *Muzyka religijna w Polsce. Materiały i studia*, t. 10, Warszawa 1988, s. 32.

⁴⁵ W. HRYNIEWICZ, *Staroruska teologia paschalna w świetle pism św. Cyryla Turowskiego*, Warszawa 1993, s. 69.

⁴⁶ Z. CHLEWIŃSKI, *Introspekcja – Ekstraspekcja. II. W psychologii* (hasło), w: EK VII, kol. 401.

⁴⁷ Por. A. STĘPIEŃ, *Introspekcja – Ekstraspekcja. I. W teorii poznania* (hasło), w: EK VII, kol. 400.

ujęcie poznawcze rzeczywistości, rozwiązanie problemu lub podjęcie decyzji pod wpływem trudnych do uświadomienia i nazwania czynników. Podstawowe znaczenie terminu «intuicja» odnosi się do tzw. intuicji twórczej, pozwalającej wyjść poza dotychczasową wiedzę lub nawykowe zachowania podmiotu w odróżnieniu od tzw. intuicji statystycznej, polegającej na wydawaniu sądów w warunkach niepewności na podstawie zautomatyzowanego stosowania pewnych heurystyk, najczęściej niezgodnych z zasadami rachunku prawdopodobieństwa i cechującej się brakiem emocjonalnego zaangażowania w zadanie⁴⁸.

Materialiści uważają psychikę za przejaw działania materii, za materię działającą w sposób wyższy, maksymalnie zorganizowany. Religie i kierunki myśli niematerialistyczne, nawet gdy mówią o „materii najbardziej subtelnej i doskonałej”, zakładają jej niematerialność, jej substancję duchową, a powyższego sposobu mówienia używają wyłącznie do tego, aby wyrazić swój pogląd o faktycznym istnieniu duszy ludzkiej⁴⁹. W taki sposób wyrażali się: św. Justyn, Tertulian, św. Jan Kasjan, Faustus z Riez, Jan Szkot Eriugena, św. Bonawentura, Dawid z Dinant i inni. Ogól myślicieli chrześcijańskich mówi jednak o duchowości, niematerialności duszy ludzkiej w sposób wyraźny. Jednym z argumentów jest intuicja duchowa, której nie da się wytłumaczyć w ujęciu materialistycznym⁵⁰.

VI. SPECYFIKA INTUICJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

Judaizm, a następnie chrześcijaństwo niosą w sobie całe bogactwo związane z intuicją w jej wszystkich warstwach osoby ludzkiej i otaczającej jej rzeczywistości. W późnym judaizmie intuicja filozofii pogańskiej została zastąpiona postawą pewności dzięki Septuagincie, która powstała dla zachowania pełnego przekazu Tory. Septuaginta otworzyła poganom drogę do poznania mądrości Izraela, zwłaszcza tym, którzy z niepokojem tej mądrości poszukiwali intuicyjnie na drodze filozofii⁵¹. Intuicja pojawia się w różnych proporcjach wobec aktywności rozumu ludzkiego podczas czytania Pisma Świętego. Zaproponowana przez Giordana Bruna i Spinozę zasada hermeneutyczna, według której należy traktować Biblię jedynie jako sposób umocnienia moralności, a nie jako źródło wiedzy dogmatycznej, przyjęta została przez Newtona, a najpełniej wzmocniona przez wrocławskiego teologa protestanckiego z początku XX wieku, Rudolfa Bultmanna. Richard Simon zauważył, że intuicyjnie odbierają Biblię przede wszystkim ludzie prości, natomiast ludzie wykształceni poszukują

⁴⁸ K. KŁYSIAK, *Intuicja*. I, art. cyt., kol. 402.

⁴⁹ Por. Cz.S. BARTNIK, *Dogmatyka...*, t. 1, dz. cyt., s. 384.

⁵⁰ Tamże, s. 385.

⁵¹ Por. R. TREVIANO ETCHEVERRÍA, *Orígenes del cristianismo: El trans fondo judío del cristianismo primitivo*, Salamanca 1995, s. 125.

racji dostatecznych⁵². Chrystologia Giordana Bruna jest ariańska. Przed nim arianinem był Jean Bodin, a po nim Newton, dla którego idea Boga wyraża się w słowie „wszechpanowanie” (*dominio*). Spinoza sądził, że za sposób pojmowania sensu życia ludzkiego Chrystusa przyjmował przede wszystkim intuicję. To dzięki intuicji Jezus jest najmądrzejszym z wszystkich ludzi, *summus philosophicus*. Zmartwychwstanie powszechne Spinoza interpretował jako intuicyjne zjednoczenie się każdego człowieka ze świadomością Chrystusa⁵³.

Trzeba w tym momencie przypomnieć z całą mocą, że intuicja poznająca Boga bezpośrednio z odrzuceniem człowieczeństwa Jezusa jest błędem przeciwko Wcieleniu. Ukazanie się Boga w historii zbawienia następuje poprzez konkretną *figurę*, nie poprzez rozproszone fragmenty, które ludzie muszą później pozbierać i zorganizować, lecz poprzez figurę konkretną, obiektywną, która ma swoją konsystencję, gęstość, cielesność. Pismo Święte ów sposób uobecniania się i ogłaszania się Boga nazywa *chwałą*. Pełnia tego sposobu objawiania się Boga, pełnia chwały nastąpiła w Jezusie Chrystusie. Wcielenie nie tylko obiektywnie uobecnia Boga, ale też wkłada w ludzi światło prowadzące nas do miłości Boga niewidzialnego. Z tego względu intuicja musi być organicznie sprzężona z poznaniem historycznym. Jezus jest konkretną figurą objawienia, widzialną manifestacją Boga niewidzialnego. Chrystus jako człowiek jest promieniowaniem chwały Bożej w ciele ludzkim. Wcielenie jako nowość niezniszczalna jest stałym wymiarem misterium trynitarnego. Uwielbione człowieczeństwo Jezusa nie jest tylko instrumentem, który później powinien być przezwyciężony dla osiągnięcia bezpośredniej intuicji Boga. Dlatego w wierze chrześcijańskiej ważniejsze od intuicji jest spotkanie, przeżywanie i personalne zjednoczenie się z żywym Chrystusem, przebywającym w wewnętrznym życiu Trójcy Świętej i karmiącym nas swoim Ciałem, czyli sobą⁵⁴.

W chrześcijaństwie miejsce dla intuicji pojawia się jako coś wtórnego wobec wydarzeń historycznych, w sytuacji konieczności pojmowania czegoś, co wymyka się rozumowi ludzkiemu, a jest ważne w kontekście egzystencjalnym. Na tym fundamencie jako ważny element postawy wiary pojawia się intuicja duchowa. Tego rodzaju intuicja widoczna jest w Ewangelii Jana, zwłaszcza wtedy, gdy trzeba wyrazić Boskość Jezusa Chrystusa⁵⁵. Metodę tę przejęła cała teologia chrześcijańska.

⁵² Por. G. LAFONT, *Storia teologica della Chiesa. Itinerario e forme della teologia*, Torino 1997, s. 218.

⁵³ Tamże, s. 219.

⁵⁴ Por. M. GONZÁLEZ, *Balthasar, H.U. von* (hasło), w: X. PIKAZA, N. SILANES (red.), *El Dios Cristiano...*, dz. cyt., s. 132.

⁵⁵ CZ.S. BARTNIK, *Opis teologiczny*, *Studia Theologica Varsaviensia* 15(1977)1, s. 41.

VII. PODSUMOWANIE

Intuicja jest metodą szeroko stosowaną i obficie opisywaną w publikacjach teologicznych i filozoficznych. Nieobca jest również naukom przyrodniczym. Panorama definicji i wyjaśnień została podana według klucza użyteczności w ramach refleksji teologicznej, a także z przynajmniej pewnym spojrzeniem krytycznym w świetle teologii. Informacje dotyczące intuicji zostały przedstawione w określony sposób i w określonym porządku tak przemyślanym, aby uwidocznili mnogość typów intuicji, wielość wzajemnych powiązań oraz całościową strukturę. Wykazany został również wewnętrzny dynamizm funkcjonujący w procesie poznawczym oraz związek z innymi metodami stosowanymi w różnorodnych naukach, zwłaszcza w filozofii i teologii. Artykuł powinien mieć swoją kontynuację w postaci ogólnego opracowania sposobu działania intuicji w samej teologii oraz przedstawienia specyfiki stosowania intuicji w wielorakich konkretnych zagadnieniach.

RESUMEN

El contexto teológico de la intuición

La intuición significa un método que usan las ciencias, ante todo filosofía y teología. Es un tema popular, que podemos encontrar en muchas publicaciones. La panoramade las definiciones distintas y la reflexión sobre sentido profundo en el contexto teológico constituye un modelo bastante completo, que podemos tratar como un modelo universal, que se cambia según las necesidades distintas de las ciencias y de la vida. Hay muchos tipos de las intuiciones, y todos tienen alguna parte común y alguna parte preparada en modo especial para servir en la situación concreta. Cada texto, cada publicación dice algo sobre este método cognitivo. Para construir una definición completa, bastante buena para la teología, tenemos que tener en conciencia, que solamente en el Nuevo Testamento hay una idea personalista perfecta. Tenemos dos posibilidades: a) usar las definiciones de las ciencias u de la filosofía; b) construir la definición nueva, en el contexto personal, para usarla en la teología personal.

Este artículo debemos que continuar, porque sea interesante aclarar el modo de usar la intuición en distintas tareas de la teología y en distintos problemas de la fe cristiana.

Słowa kluczowe / Key words:

Intuicja, doświadczenie

Intuition, experience